

hun tøj't, a sku ta te'r, djæ Pig'er plejjer al'tir aa vær te Mek'kels-mar'ken. A vild da osse gja'r te'r, de æ sør'n ni godt Vejle i Daa', de æ ret en Faanyw'wels aa kom u'r aa go'.

(Fortsættes)

Har man virkelig sagt sådan?

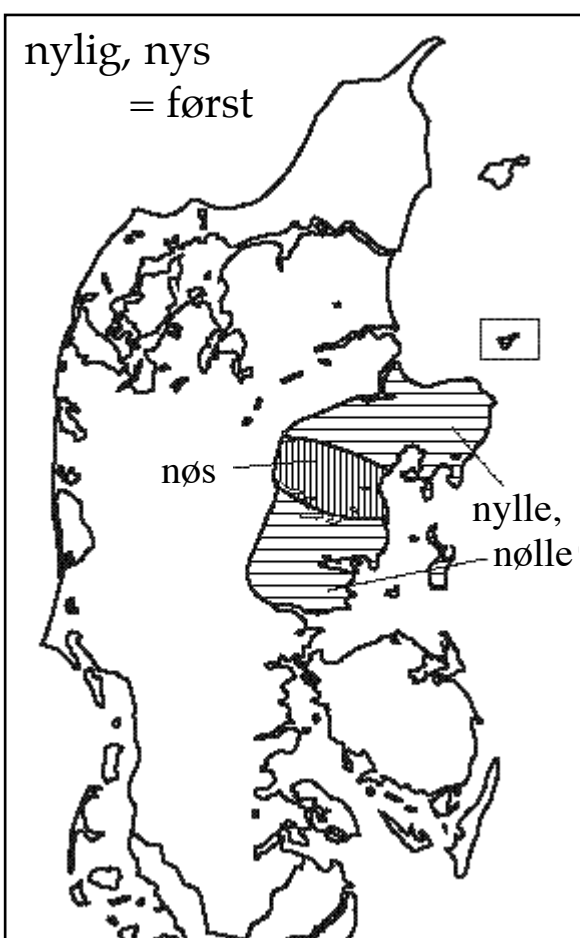
Også i år bringer vi et par eksempler på, hvad folk har skrevet, ringet eller e-mailet som spørgsmål til instituttet – og hvad vi har svaret. Både spørgsmål og svar bringes her i en afkortet udgave.

Nylig/nys?

F.V.K. (Hammel, Århus-egnen) spørger: Omkring Hammel brugte/bruger man ordet "nylig" på en helt speciel måde. Eksempel: "Hatten ligger nylig henne i skabet". Hvorfor siger man sådan?

Svar:

Den jyske udtale af nylig afviger fra rigsmålets, idet vokalen er kort: *nylle*

eller *nølle* (evt. med stød som i rigssprogsordet *føl'let*). Den normale betydning er – ligesom i rigssproget – "for kort tid siden, lige", f.eks. *han er nylle kommet* = han er lige kommet. I den nordlige og sydlige del af Midt-østjylland (se kort) anvendes ordet dog afvigende i betydningen "ikke før, først", f.eks. *han kom nølle, da vi skulle spise* = han kom først, da vi skulle spise. I et mellembyggende område, der inkluderer Hammel-egnen, foretrækkes i denne sidste betydning ordet *nys* (udtalt *nøs*): *han kom nøs, da vi skulle spise*. Hammel ligger tæt på grænsen mellem de to gloser *nylig* og *nøs*, og i sådanne grænseområder, hvor man uden tvivl kender begge ord, ser man ofte, at det ene

ord får en betydningsforskydning. Da *nylle/ nølle* fra naboområdet kan oversættes ved "lige", er det nærliggende at bruge det i andre sammenhænge som erstatning for *lige*, også hvor dette ord ikke længere har tidsbetødning – f.eks. *det ligger nylig henne i skabet* = det ligger lige henne i skabet.

Syster?

M.N. (Brøns, Sønderjylland) husker sin bedstemor fortælle om en ældre ugift søster, der ernærede sig som "syster" (= sypige). Hvordan kan sypige komme til at hedde "syster"?

Svar:

Det kan det, fordi man i sønderjysk engang i middelalderen har indlånt endelsen *-ester*, vistnok fra nedertysk. Med *-ster* dannes navne for folks (øjeblikkelige eller varige) beskæftigelse, og sønderjyderne har flittigt sat endelsen til alle mulige udsagnsord: en *farvster* farver klæde, en *brygster* lægger stenbro (brygge), en *mejster* eller *hugster* forestår høsten (mejnningen, hugningen) af korn, en *hjælpster* eller en *plejster* går til hånd med forefaldende arbejde (jf. betegnelsen *pleje* 'til = være håndlanger), osv. De mere varige beskæftigelser på *-ster* er oftest kvindepensioner, som *vævster* (= væver), *køkster* (= kogekone), og så netop: *syster* (= sypige, syerske). Sådanne systere rejste i gamle dage rundt til gårdene på egnen og "syede tøj til os børn, og skjorte og bukser til far", som en af Jysk Ordbogs meddelere fortæller. En sådan syerske har ofte været ugift, og det samme gælder formentlig en professionel spinderske. Her har vi nok forklaringen på, at man på engelsk (hvor professionsendelsen *-ster* også kendes) kan betegne en gammeljomfru som *a spinster*.

Je/jåd?

C.S. (Salling) spørger, hvorfor man i hans skole udtalte bogstavet "j" som "je", mens man nu vist alle steder siger "jåd". Mon udtalen "je" var begrænset til Salling?

Svar: Det gamle folkelige navn på bogstavet er: *jåd* (indlånt i middelalderen fra tysk *jot*); men i 1700-1800-tallet bliver det almindeligt i sprogvidenskabelige kredse og derpå i skolekredse at udtale det *je* (i analogi med *be*, *ce*, *de* osv.); Rasmus Rask udtaler direkte i sin Retskrivningslære fra 1826, at det ville være en væsentlig forbedring at sige *Je isteden for Jod*. På grund af skolens indflydelse bredte skikken sig til hele Nørrejylland, og først ind i dette århundrede svinger pendulet tilbage, så *jod* atter slår igen-

nem også i skolen. Sønderjyderne har, så vidt ses – og vel på grund af nabo-
skabet til tysk – aldrig været så modtagelige for udtalen *je*.